

Лук'янчиков Є. Д. - професор кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», доктор юридичних наук, професор

УДОСКОНАЛЕННЯ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Однією з гостріших проблем сучасного українського суспільства, як за глибиною проникнення в соціальний організм, так і за масштабністю поширення, є корупція (лат. *corruptio* - підкуп) - протиправна діяльність, яка полягає у використанні службовими особами їх прав і посадових можливостей для особистого збагачення. Феномен корупції можливий не лише в державному та економічному секторах, а й існує в некомерційному секторі.

Останнім часом в Україні створено відповідну систему органів, на які покладено обов'язки щодо протидії корупційним правопорушенням. Передусім, це стосується своєчасного виявлення цих правопорушень і ретельного документування протиправної діяльності усіх причетних до неї осіб, оскільки такі злочини вчиняють здебільшого організовані групи з чітким розподілом функцій. Резонансні затримання корупціонерів високого рівня не завжди набувають логічного завершення, що можна пояснити певними недоліками саме в документуванні цієї діяльності, формуванні незаперечної системи фактичних даних, які викривають їх у вчиненні злочинів. Такі недоліки переважно стосуються початкового етапу досудового розслідування, що потребує подальшого його унормування.

Чинним Кримінальним процесуальним кодексом (КПК) України змінено у традиційну систему кримінального провадження. У ній не йдеться про стадію порушення кримінальної справи, яку тривалий час вважали «фільтром» для подальшого досудового розслідування.

Метою такого нововведення, на думку М. А. Погорецького, було унеможливити конфлікт між державою та громадянами стосовно їх звернень до правоохоронних органів із заявою чи повідомленням про вчинене кримінальне правопорушення, запобігаючи неприйняттю таких заяв чи повідомлень, відмові у їх вирішенні, а також створенню широких можливостей оперативного розгляду таких заяв і повідомлень, застосовуючи водночас весь арсенал кримінальних процесуальних засобів [1, с. 93].

Досудове розслідування є стадією кримінального провадження. Відповідно до ст. 113 КПК України 1960 р., рішення про необхідність його проведення було відображено в постанові про порушення кримінальної справи та прийняття її до свого провадження. Згідно з чинним законодавством, його початок пов'язаний із внесенням відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР). Цим зроблено спробу впорядкувати

діяльність правоохоронних органів у роботі із заявами та повідомленнями, зробити цю процедуру більш прозорою, забезпечити реалізацію прав та інтересів осіб, які зазнали шкоди від злочинів. Проте у змісті ст. 214 КПК України наявне певне неузгодження.

Так, у ч. 1 ст. 214 КПК України законодавець визначає учасників кримінального провадження, які наділені правом вносити відомості про кримінальне правопорушення до ЄРДР, а також термін, протягом якого це має бути зроблено (не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про його вчинення або самостійного виявлення відомостей про це з будь-якого джерела).

Чи можна розглядати це як вимогу механічного внесення відомостей до ЄРДР (без з'ясування сутності наявної в них інформації) і початок досудового розслідування? Окремі науковці вважають, що досудовому розслідуванню передують стадія встановлення підстав для внесення реєстраційного запису до ЄРДР. Проте діяльність у ній розглядають по-різному. Так, І. І. Статива вважає, що вона відбувається у формі аналітичного опрацювання отриманих відомостей [2, с. 89], тобто як суто розумова, логічна діяльність. Д. Ф. Філін до логічних засобів додає відібрання пояснень, опитування в режимі відео- або телефонної конференції [3]. У цьому разі посадова особа не задовольняється аналізом відомостей, наявних у заяві, а намагається в найкоротший строк отримати додаткову інформацію для прийняття обґрунтованого рішення про внесення відомостей до ЄРДР.

Підстави для сумнівів закладено безпосередньо в Законі. Співставлення змісту ч. 1 і 4 ст. 214 КПК України спонукає до віднайдення відповідей на низку запитань. По-перше, у чому полягає відмінність «внесення» відомостей до ЄРДР від «реєстрації» цих відомостей? По-друге, чому в ч. 1, 2, 3, 5 та 7 цієї статті йдеться про внесення відомостей, а в ч. 4 - про прийняття та реєстрацію? По-третє, чому вносити відомості до ЄРДР можуть лише слідчий та прокурор, а приймати та реєструвати - слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на це?

Це дає змогу зробити припущення, що законодавець передбачив обов'язок визначених у ч. 4 ст. 214 КПК України осіб приймати і реєструвати заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення, що відповідає сучасній практиці. Адже переважна більшість заяв і повідомлень про правопорушення (діяння) надходить до органів поліції через їх чергові частини (очевидно, це і є службова особа, уповноважена на їх прийняття та реєстрацію). Певна частина таких повідомлень не містить ознак злочину, а вказує на інші правопорушення (адміністративні, дисциплінарні тощо). Унаслідок первинної перевірки наявні в них відомості не підтверджуються, а заяви не передаються слідчим для дослідження та прийняття рішення про необхідність досудового розслідування та внесення їх до ЄРДР. У цьому контексті слід підтримати думку Л. М. Лобойка, який зазначає, що реєстрація заяв про злочини й реєстрація злочинів є різними поняттями. Оскільки встановлювати підстави до початку досудового розслідування за допомогою матеріальних засобів пізнання заборонено законом, їх слід «шукати» виключно в первинних відомостях про діяння, а не

«кримінальне правопорушення» [4, с. 89]. Автор не вказує, як слід тлумачити поняття «матеріальні засоби пізнання». Імовірно, це передбачені законом слідчі (розшукові) або інші процесуальні дії, застосування яких для встановлення обставин злочину можливе тільки після внесення відомостей до ЄРДР, за винятком огляду місця події.

Дійсно, закон не вимагає від слідчого перевірених підстав для початку досудового розслідування, як це було в старому КПК України. Проте це не має виправдовувати безпідставний початок досудового розслідування. Як зволікання з проведенням досудового розслідування, так і безпідставний його початок містять у собі небезпеку порушення прав та інтересів людини. Саме тому слід визнати такими, що мають наукове підґрунтя, пропозиції науковців про те, що підстави для початку досудового розслідування мають бути зазначені в ст. 214 КПК України як «відомості у заявах та повідомленнях, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення» [5, с. 235], визначено процесуальний порядок прийняття й фіксації інформації про правопорушення з метою запобігання безпідставному початку досудового розслідування [6, с. 321-323].

Подібні пропозиції ми розглядаємо не як можливість повернення до КПК УРСР 1960 р., як вважають окремі автори [7, с. 128], а як намагання вдосконалити відповідні процесуальні норми, що регулюють діяльність правоохоронних органів на початковому етапі кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Погорецький М. А. Актуальні проблеми визначення підстав і моменту початку досудового розслідування / М. А. Погорецький // Вісник кримінального судочинства. - № 1/2015. - № 1. - С. 93-103.

2. Статіва І. І. Чи збережена у новому КПК України стадія порушення кримінальної справи? / І. І. Статіва // Підприємництво, господарство і право. - 2012. - № 12. - С. 86-90.

3. Филін Д. В. Начало уголовного производства в уголовном процессе Украины [Електронний ресурс] / Д. В. Филін. - Режим доступа: <http://www.iuaj.net/node/1462>. - Загл. с экрана.

4. Лобойко Л. М. Актуальні проблеми визначення підстав і моменту початку досудового розслідування / Л. М. Лобойко // Вісник кримінального судочинства. - 2015. - № 1. - С. 87-92.

5. Шумило М. Є. Щодо шляхів подолання обвинувального ухилу у кримінальному процесі / М. Є. Шумило // Малиновські читання : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Острог, 30 верес. - 1 жовт. 2016 р.). - Острог : Нац. ун-т «Острозька академія», 2016. - С. 235-236.

6. Удалова Л. Д. Вдосконалення процесуального порядку початку досудового розслідування / Л. Д. Удалова // Теорія і практика судової експертизи : зб. матеріалів круглого столу. - Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. - С. 321-323.

7. Лобойко Л. М. Українська правова традиція як квазіметодологічна основа кримінальної процесуальної регламентації суспільних відносин / Л. М. Лобойко // Вісник Академії адвокатури України. - Київ : ВЦ ААУ, 2015. - Т. 12. - С. 124-131.